

Kulturhistorisk rapport

Nysumgårde

Tre hustomter fra yngre bronzealder/ældre
jernalder

J.nr. ÅHM 6279

August 2014

Ved Arkæolog Karen Povlsen

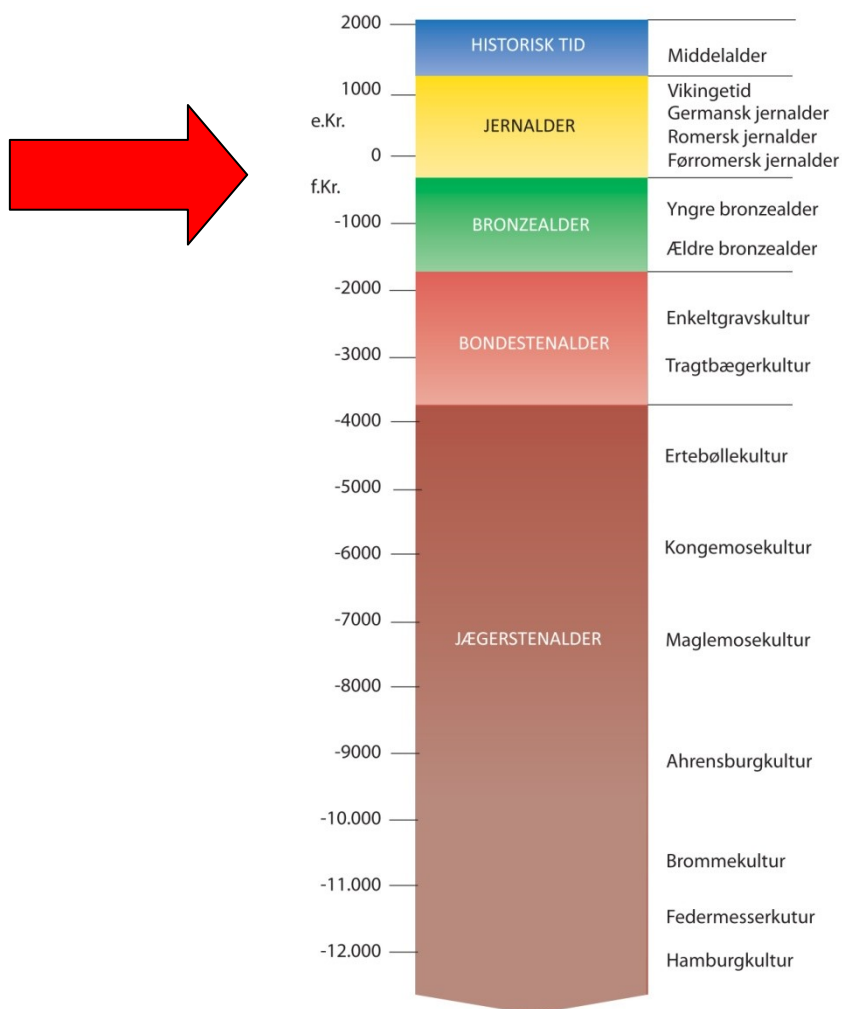
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning og perspektivering	5
Udgravningsdata.....	7

Indledning

Området syd for Rold Skov har været befolket siden stenalderen. Vi kender således i dag en bred vifte af fortidsminder spredt rundt i området. Nogle er endnu synlige og andre findes under mulden, men er igennem tiden blevet observeret og registreret. Gravhøjene, som primært stammer fra bondestenalderen og bronzealderen, udgør klart den største del af kendte fortidsminder i området. Antallet af kendte bopladser fra samme periode står i skarp kontrast til gravene. Man kender forbausende få. De findes, men sporene efter bopladserne er helt anderledes svære at finde end de ofte meget markante gravhøje. Sporene efter huse og dagligdagsaktiviteter skal søges under mulden. Hvert nyt bopladsfund følger derfor nye detaljer til vor viden om de tidlige beboeres hjem og dagligdag.

I forbindelse med etableringen af en ny grusgrav syd for Nysum fremkom spor efter en boplads fra den sene bronzealder eller tidlige jernalder, og i denne rapport skal de vigtigste resultater fra undersøgelsen præsenteres.

Undersøgelsens baggrund

Råstofinvinder JJ Grus A/S planlagde at opstarte en ny grusgrav. Da der kendes mange arkæologiske registreringer fra området, anbefaledes Nordjyllands Historiske Museum en større arkæologisk forundersøgelse af det berørte areal. Forundersøgelsen af første etape foregik i januar 2013. Her konstateredes spor af kulturhistorisk interesse i form af hustomter, og et mindre område blev derfor indstillet til egentlig udgravning.

Lokalområdet i oldtiden

Området omkring Nysum er præget af en langstrakt, smal og på steder ret dyb ådal. I dette nord-syd gående dalstrøg udspringer både Lindensborg Å og Simested Å med under hundrede meters mellemrum og løber i hver sin retning. Åløbenes udspring ligger kun knap 2 km nordvestligt for hustomterne, mens der kun er ca. 700 m til Simested Å. Der er ingen tvivl om, at åerne og vandskellet her har været af stor betydning for samfærdslen gennem hele forhistorien.

I området kendes mange gravhøje. På ældre kort er det muligt, at få et indtryk af hvordan sten- og bronzealderens høje har ligget tæt ved begge ådalens kanter. At begrave sine døde i høj var en skik, der brugtes gennem flere perioder af forhistorien, og det kan således være vanskeligt, at tidsfæste en gravhøj, hvis der ikke kendes fund herfra. Det kan dog formodes, at størstedelen af gravhøjene i området ved Nysum stammer fra den ældre bronzealder, hvor højbyggeriet toppede og hvor højene netop anlagdes højt og markant i landskabet. I den yngre bronzealder og ældre jernalder opførte man ikke længere gravhøje. Men de gamle gravhøje var af stor betydning. Det ser vi af, at der ofte findes brandgrave fra perioden anlagt i gravhøjenes kanter. Man har haft en fornemmelse af slægtskab, der rakte mange århundreder tilbage.

Hustomterne, der blev fundet ved denne undersøgelse, var placeret på små plateauer på en sydvendt skråning. Man har sandsynligvis haft udsyn til 10-15 gravhøje, som vi stadig kender i dag, måske flere i

oldtiden. På skråningen har der været veldrænet landbrugsjord. Mod syd har der været små søer og mosedrag mellem bakkerne i det kuperede terræn, hvor man kunnet fiske og jage fugle. Jagt på større dyr er sandsynligvis også blevet bedrevet som supplement til landbruget. Lige som gravhøjene har søer og moser ofte haft en betydning i det rituelle liv.

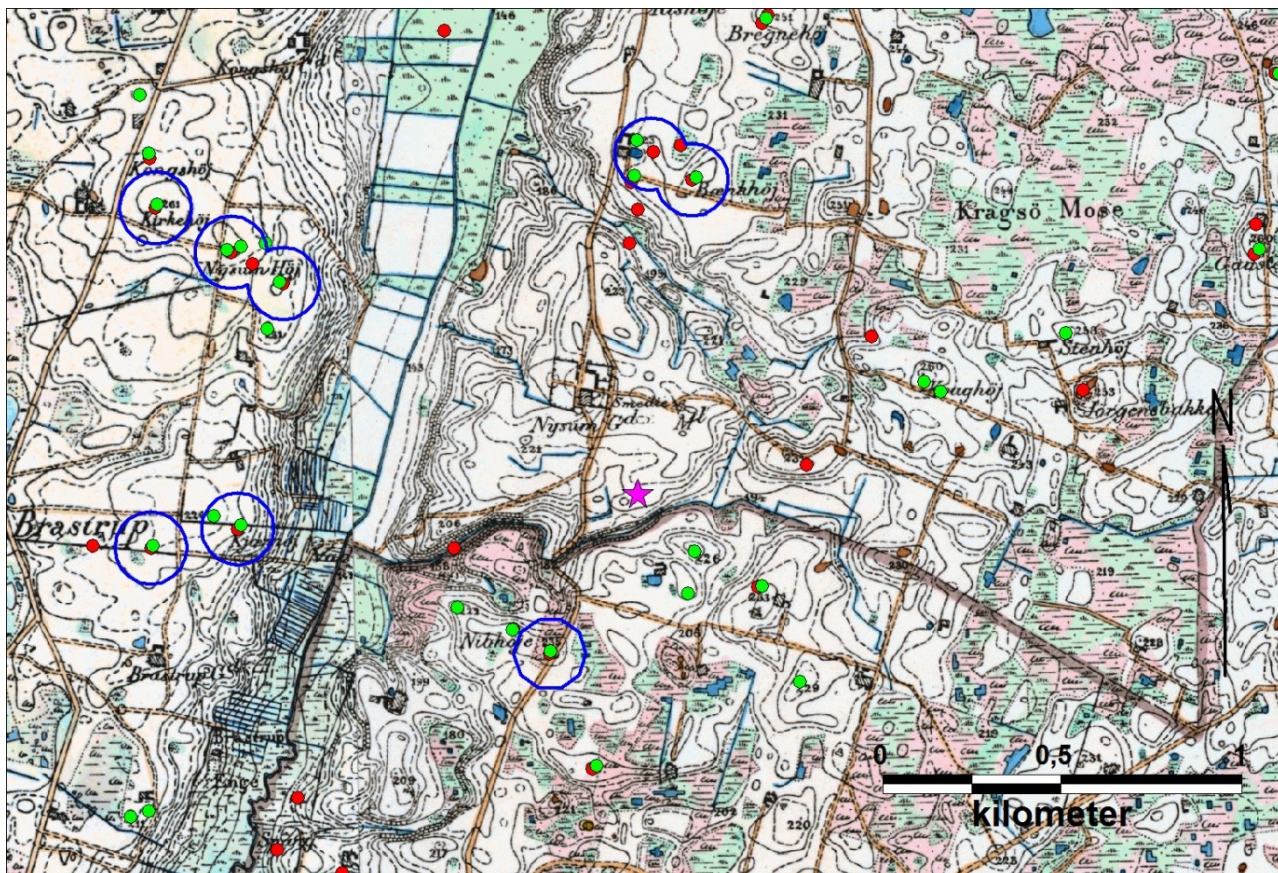

Fig. 1. Udsnit af kort fra slutningen af 1800-tallet. Udgravningen er markeret med lilla stjerne. De grønne punkter markerer kendte gravhøje, dem med blå ring uden om er fredede i dag. De røde punkter er tidligere arkæologiske indberetninger i området. De lysegrønne og lyserøde områder på kortet viser mose- og hedearealer. Simested Å ses som en lyseblå linje i kortudsnittets venstre side.

Undersøgelsens resultater

Under udgravningen fandtes tre hustomter af såkaldt treskibede langhuse. Trækul fra én af hustomterne er dateret med kulstof 14 metoden (se faktaboks til højre) til yngre bronzealder eller ældre jernalder. Sandsynligvis mellem 600 f.Kr. og 400 f.Kr.

At husene er af den treskibede type vil sige, at de er konstrueret af to rækker af tagbærende stolper med en vægkonstruktion rundt om. Derved opstår der tre aflange rum i huset som benævnes skibe (se fig. 2). Hustypen, der er en

¹⁴C-analyse

Kulstof-14 bruges til at tidsbestemme eller datere materiale fra mennesker, dyr og planter.

Kulstof (C) er et grundstof, der indgår i alle levende organismer. Når en organisme dør, mindskes antallet af C-14 atomer langsomt, da atomet er radioaktivt. Ved at måle den mængde af ¹⁴C, der er tilbage i et materiale, kan man derfor regne ud, hvor gammelt det er.

Nordjyllands
Historiske Museum

videreudvikling af det toskibede langhus (med én tagbærende stolperække), kendes fra bronzealderens start til vikingetidens slutning, hvor den afløses af huse med den tagbærende konstruktion i væggen (bindingsværk). De treskibede huse fundet under denne udgravning var ikke så velbevarede. Alt hvad der havde stået over jorden af husene var for længst forsvundet, men stolpehullerne, hvori de tagbærende stolper havde stået, var bevarede som mørke pletter i den lyse undergrund. Dertil var der også pletter, der viste placeringen af én eller flere stolper i indgangspartiet til hvert hus. Som det er typisk for treskibede langhuse, har indgangene været på langsiderne. Ofte én på hver side. Det var skik at langhusene var orienteret øst-vest, og det har de også været her. Således har de ligget på tværs af bakken, og solen har kunnet bage på den sydlige langside.

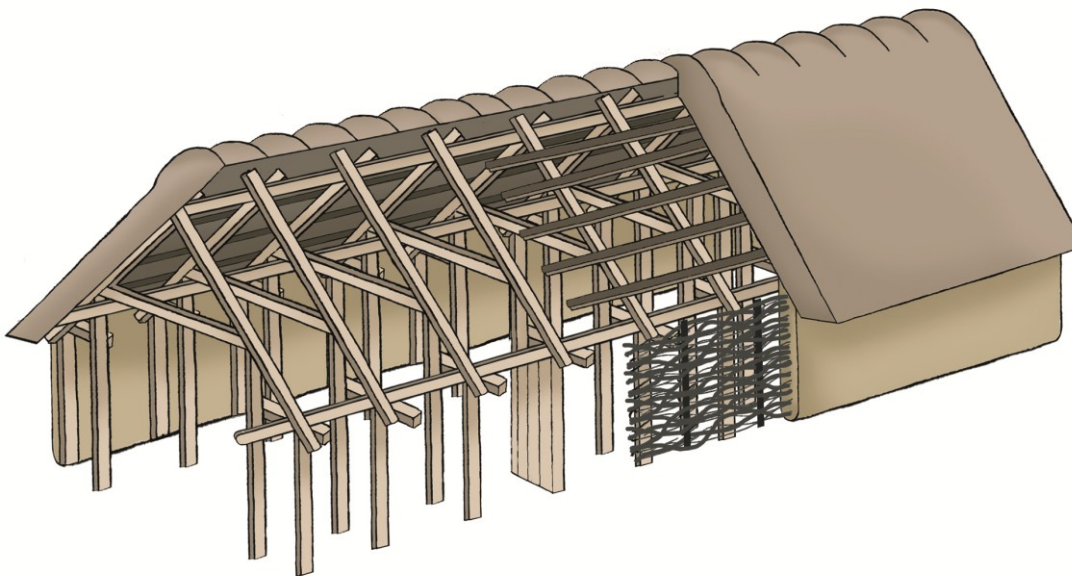

Fig. 2. Treskibet langhus ©Odense Bys Museer

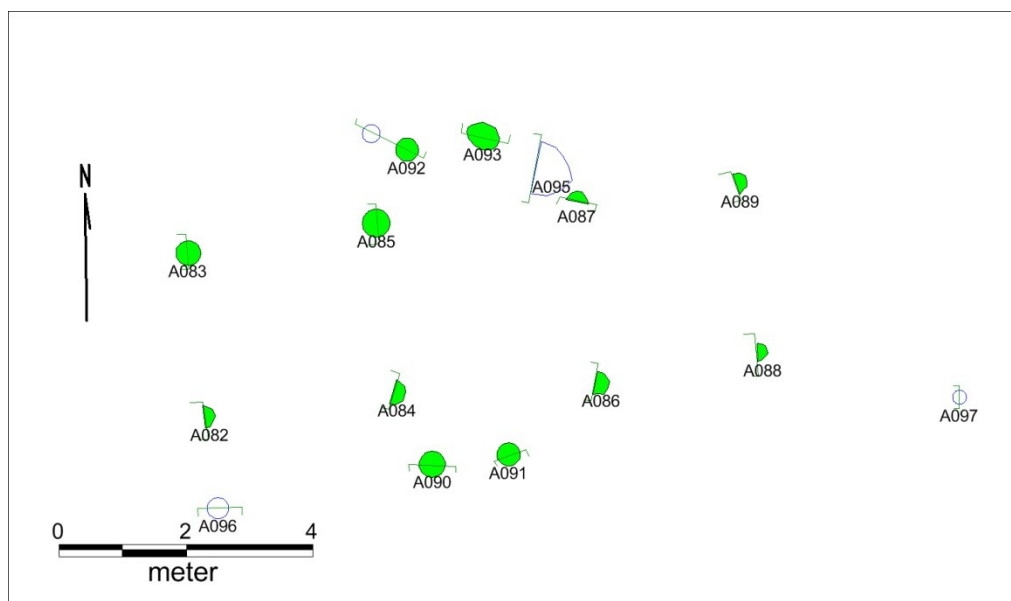

Fig. 3. Grundplan over et af de treskibede langhuse fundet under udgravningen.

Hustomten, der er vist grundplanen af på fig. 3 har været ca. 5 m bredt og haft en længde på ca. 11 m. Det giver et areal på ca. 55 kvadratmeter. Her må man forestille sig, at en familie med børn og en eller flere bedsteforældre har boet med deres husdyr. Det forekommer umiddelbart noget trangt efter moderne standarder, men mange af familiens aktiviteter har formodentlig foregået uden for huset.

I bronze- og jernalderen kunne man ikke imprægnere træ. Stolperne i husene havde derfor begrænset levetid. Det menes at husene har holdt i 30-50 år. Derefter har man opgivet at vedligeholde, og i stedet bygget et nyt hus. I yngre bronzealder og ældre jernalder var det mest almindelige, at man byggede det nye hus et stykke væk. Så kunne man rage det gamle hus ned og dyrke jorden. På den måde kunne man få gavn af alle de næringsstoffer, der var blevet tilført området omkring huset, mens man havde boet der. Af de tre hustomter fundet i denne undersøgelse, lå de to oven i hinanden på et lille plateau, mens den tredje lå ca. 40 m syd for de to første, på et andet plateau. Det er oplagt, at der er tale om en husstand, der først bygger et hus på det nordlige plateau, derefter rykker ned på det sydlige, da det første hus er saneringsmodent. Da det næste hus er udtjent, rykker de så tilbage til det nordlige plateau. I løbet af dette tidsrum må tre til seks generationer af familien have levet på den sydvendte skråning ved Nysumgårde, alt efter hvor lang generationstiden har været, og hvor ofte husene er blevet skiftet ud.

Sammenfatning og perspektivering

Da husene stod på bakkeskråningen ved Nysumgårde var de fleste af områdets gravhøje allerede flere hundrede år gamle. Alligevel var gravhøjene vigtige steder i landskabet, der stadig havde betydning i det rituelle liv. Rundt omkring i landskabet har der ligget andre huse som dem ved Nysumgårde med lignende familier. Familierne har sandsynligvis indgået i lokale storfamilienetværk, der igen har indgået i større netværk. Nærheden til Simested Å og vandskellet til Lindene Å har sandsynligvis været vigtig, idet vandvejene har spillet et væsentlig rolle i den transport, der foregik over lidt længere afstande. Både i bronzealderen og jernalderen var det af stor betydning at indgå i større netværk, der strakte sig ud over det europæiske kontinent. I bronzealderen var det vigtigt at få fat i bronze, som kom langvejs fra. Samtidig gav metallet og kontakterne adgang til status i lokalsamfundene. Omkring år 500 f. Kr. begyndte man at bruge knive og andre redskaber af jern i det danske område. Hermed var jernalderen startet. Jernmalm

Bronzealder

Metallet bronze lægger navn til den tidsalder, der tog sin begyndelse i Danmark omkring år 2000 f.Kr. Mennesket havde fundet ud af, at tin og kobber kunne smeltes sammen ved høje varmegrader. Det blev til en legering, som var et nyt sejt materiale, der kunne formes langt mere alsidigt end flinten og stadigvæk måle sig med sten i hårdhed. Dertil var det et fantastisk smukt materiale, som hurtigt blev eftertragtet til våben, redskaber og smykker. I bronzealderen blev sværdet opfundet, og hesten blev en integreret del af husdyrene.

Tin og kobber fandtes kun enkelte steder i Europa, og hvis man ville fremstille bronzesager var det nødvendigt at skabe handelskontakter på tværs af Europa. Handlen med bronzen åbnede op for handel med mange forskellige eksotiske varer. Og mindst lige så vigtigt var de nye tanker, ideer og livssyn, som blev skabt, når fremmede folk rejste og opdagede nye skikke og oplevede, hvordan andre under fremmed himmelstrøg levede, troede og døde. De mange kulturmøder i bronzealderen satte også sit præg på samfundet i Norden.

Kontakter

Førromersk jernalder var en tid, hvor man var under indflydelse af impulser og trends fra især Syd- og Østeuropa. Det vidner blandt andet det 9 kg tunge sølvkar – Gundestrupkedlen – fra Vesthimmerland om. Karret er dekoreret med billeder, der fortæller myter og tegn fra datiden. Karret er formodentlig bragt hertil af en person som tilhørte folkestammen kimbrenne, der havde hjemme i Jylland. Han har taget karret med fra en rejse til området ved Sortehavet, hvor karret er produceret. Måske var karret en gave til en stor høvding, eller måske var det et krigsbytte? Hvorom alting er, så blev karret senere sat ud i en mose ved Gundestrup som et værdifuldt offer til guderne.

Gundestrupkedlen er bare et af mange fremmedartede metalkar, som fandt vej til Norden i jernalderen. I moser og grave i Skandinavien findes masser af kar fremstillet af bl.a. etruskerne i Norditalien, kelterne i Frankrig og af grækerne i Grækenland. Kar som disse vidner om, at jernalderens mennesker var tæt forbundne i et net af kontakter fra Norden til fjerne egne rundt omkring i Europa.

er langt mere udbredt i Nordeuropa end kobber og tin (råmaterialerne til bronze), og jernet kunne bl.a. udvindes af lokale myremalmsforekomster. De europæiske langdistancekontakter fortsatte dog med at have stor betydning, hvilket bl.a. Gundestrupkedlen vidner om, se faktaboks til venstre. Den er fundet omkring 15 km nordvest for udgravningen, lige uden for Aars.

Nysumgårde

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6279
- Fund & Fortidsminder: 120810 sb 137
- Kulturstyrelsen jnr. 2011-7-24.02/NJM-0022
- Bygherre: JJ Grus A/S
- Undersøgt areal: 2.500 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Andreas Hegner Reinau
 - Arkæolog Karen Povlsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg